

עֵתֶר | יֵט

הפסיפס הישראלי | טבת תשפ"ד

עורכים: אבישר וסיון הר-שפי

מיסודו של מבוע

מקימו ועורכו הראשון

יעקב אבן-חן ז"ל

עריכה לשונית וניקוד: דוד הרבנד
תמונת שער: "אל נא יהי עולם בלי ירח... עוקד והנעקד והמזבח"
צבעי מים, 70*50 ס"מ, 2020
יצירות האומנות בגיליון: טליה פרי
עיצוב גרפי: מיכל קוטנר

©
כל הזכויות שמורות

עתר
יוצא לאור על ידי עמותת מבוע

טבת תשפ"ד (2024)

כתובת המערכת: atar670@gmail.com

הפקה:

הוצאת מכללת הרצוג - תבונות

המכללה האקדמית הרצוג

אלון שבות 9043300

טל' 02-9937333

פקס' 02-9932796

דוא"ל: tvunot@herzog.ac.il

ISSN 0541-5829

סדר הדברים

6

דבר העורכים

פסיפס

10	בגיא ההגירה	קלרינה פריבורקין
11	שבר כלי	טלי ניסן
12	(על הקרוסלה ביריד הגדול)	
13	סיכום הטיוול לירוחם	ישראל נטע
14	סיכום הטיוול לסופרפארם	
15	היסטוריה	חמוטל בר יוסף
16	תרופת סבתא	איריס שפירא ילון
17	אוקיינוס	
18	תערובת	חגית בת־אליעזר
19	שוויון	
	זקני אברהם שלמה	ארי יארמיש
21	בצאתי מירושלים	
22	(יום השישי)	
23	טיול לילי בירושלים	גילי סילמן־אמויאל
24	קו הפרדה לבן	עדי סגל ויסברגר
25	מקרה שהיה	רני רוזנטל
26	ולמקנהו	ארי יארמיש
29	התורה והים	רועי דר
32	קו לָקו	אשר שאז
33	(העצים הגדולים מלכו בחצר)	אהובה רקנטי

שקופים

36	קשב	כנרת סמואל פולק
37	תערוכה בכפר שאול	
38	איש משם	רבקה פישביין עמנואל
39	ביום הראשון של השנה	גיאת עינת
40	(קפצתי לדירה החדשה)	
41	פרי התהילה	רועי דר

קדע

50	ברכות כ"ד	שמואל פלג
52	יושב בדין	
53	סינדרוס	מיתר הלל קורמן
54	הקיר החיצוני	מולי פלג
55	ערבים זה לזה	
56	רוץ, ברח	לארי וייסמן
	הטנק	אודליה גולדמן
57	הבדלה	
58	שירי זעקה	יפעת גלבר
59	שנינו קרעים של קרקעות	צוריאל אסף
60	(ממחטה ירקה על עץ)	
61	(להתקרב אל האדם)	תומר צלנר
63	(הכל נטול קשרים נפרע)	
64	שירה רצינית	צבי סלע
65	(שנינו בקליפת אגו)	חגית קופפר צ'רקה
	(ובתווך)	
66	(ולו בתוך מים)	
67	נחמה	כנרת סמואל פולק
72	דפנות	ערן הכהן
78	מה יהא על החיבוק	שפי רוזנצוויג
79	זולתי	
80	להשתנות	
81	שיר חסידי	אשר שאז
82	ארץ אבות	לארי וייסמן

חדדים

86	בני	חנן סבב טייכר
87	לוליינות	גיא עינת
88	המנון לייאוש	נחום אבניאל
90	תרדמת	אילת צבע יונגסטר
91	תקווה	
92	בשוכבי ובקומי	אפרת ביגמן
93	בקשה	רונית מזוז
	(אבי מורי)	הדסה חוה פרומר
94	(תבורך אמי)	
95	סמוי	כנרת סמואל פולק
96	חידה לעת ערב	

		ארץ
98	כעין ארץ	איתן דקל
99	תרצה, תמצא ותימצא	
100	וכבר הורינו (אינספור פעמים)	מרב קינן
101	הים נהיר היום	
102	(לא, לא אנדר שום נדר)	סבינה מסג
103	לסעוד את הלב שקיות	רחל נפרסטק
105	בערוגה שלי	
106	לוח משרדי הקיץ	דרור שקולניק
107	אחינו מלכנו	סיון הרזשפי
115	פואמה לא ידועה מאת אלי ויזל	דניאל רייזר
119	סיפורו של ניגון	אלי ויזל
140		על אודות האומנות המלווה

פואמה לא ידועה מאת אלי ויזל | סיפורו של ניגון

תרגום והוסיף מבוא: דניאל רייזר

לזכרו היקר של מיכאל פומרנץ

שניגון חייו

"ממשיך / וימשיך / עד קץ הימין / ומעבר"

פואמה שנשכחה

אלי ויזל היה סופר אמריקאי יליד רומניה, פרופסור בקתדרה למדעי הרוח באוניברסיטת בוסטון, פעיל זכויות אדם, חתן פרס נובל וניצול שואה. ויזל נולד ב-1928 בסיגט, רומניה (טרנסילבניה), למשפחה יהודית-חסידית. בגיל 15 גורש עם משפחתו לאושוויץ, שם נרצחו אימו ואחותו הצעירה. לאחר המלחמה עבר לצרפת ולאחר מכן לארצות הברית. ויזל פרסם עשרות ספרים ומאמרים בצרפתית, אנגלית, יידיש ועברית. ספרו הלילה מבוסס על קורותיו במחנות הריכוז וההשמדה. הספר השפיע על דעת הקהל העולמית על השואה. ויזל זכה בפרס נובל לשלום בשנת 1986 על פועלו ב"ועדה הנשיאותית לזכר השואה", שבראשה עמד.¹ הוא הלך לעולמו בשנת 2016 במנהטן, ארצות הברית.

בשנת 1978 פרסם אלי ויזל פואמה באנגלית בשם סיפורו של ניגון (*The Tale of a Niggun*). הפואמה התפרסמה בקובץ מחקרים לכבוד ר' וולפה קלמן, סגן נשיא כנסת הרבנים של התנועה המסורתית באותן השנים,² אולם נשכחה במהירות ויחודה שקע בתהום הנשייה. אפילו משפחתו הקרובה של ויזל, אשתו ובנו, לא

¹מחקר זה (מס' 2453/20) נתמך על ידי הקרן הלאומית למדע, כחלק מפרויקט מורחב העוסק בחקר החסידות המאוחרת. תודתי שלוחה לרשות המחקר של מכללת הרצוג, ולמר אלישע ויזל, בנו של אלי ויזל, שנתן את אישורו ואת ברכתו לפרסום תרגום זה. עוד יעמדו על הברכה מו"ר הרב חיים סבתו, ד"ר סיוון הר-שפי וגב' עליזה לבנון, שקראו את התרגום והציעו תיקונים מעולים ומועילים.

Copyright © 1978 by Elirion Associates, Inc. Translated by permission of Georges Borchardt, Inc. on behalf of Elirion Associates, Inc.

תודה כפולה ומכופלת לד"ר יואל רפל, שליווה פרויקט זה מראשיתו ועד אחריתו, על השיחות, על העצות ועל התוויית הדרך, שבלעדיהן פרויקט זה היה נשאר כצאן ללא רועה.

1. לביוגרפיה מפורטת ראו סטיבן כץ, 'אלי ויזל: האיש ומורשתו', יד ושם: קובץ מחקרים מד, 2 (2016), עמ' 11-34.

2. Elie Wiesel, "The Tale of a Niggun", *Perspectives on Jews and Judaism: Essays*. 2. in *Honor of Wolfe Kelman*, ed. Arthur A. Chiel, New York 1978, pp. 455-475

היו מודעים לקיומה של פואמה זו, עד שמר מיכאל פומרנץ, מוכר ספרים ירושלמי, עורר אותם לדבר קיומה, מהלך שהביא בסופו של דבר לפרסומה מחדש בשנת 2021.³

'סיפורו של ניגון' פותח במקרה אכזרי וטראגי. הנאצים, או 'האויב' בלשונו של ויזל, דורשים מראשי הקהילה היהודית ב"גטו / אי שם במזרח / לעת ממשלת הלילה", למסור לידם עשרה יהודים בתאריך חג הפורים. האויב אינו מסתיר את גורל המוסגרים – מוות בתלייה כנקמה על תלייתם של עשרת בני המן בידי היהודים בשושן בירת פרס לפני כאלפיים וארבע מאות שנים: "מחר פורים / והצר / המתכנן / לנקום את נקמת / עשרת בני המן / יתלה עשרה משלנו". ראשי הקהילה פונים לרב הגטו, ומבקשים את פסיקתו. האם יתיר להם לערוך סלקציה ולבחור עשרה אומללים שיישלחו למותם, או שמא עליהם לקבל את הדין הקולקטיבי וכל הקהילה תוצא להורג. הפואמה מגלגלת את ההתלבטויות של רב הגטו ואת המסע האסטרטגלי שהוא עורך בשמיים בין דמויות מופת מההיסטוריה היהודית, שעומן הוא מתייעץ, פעמים אף נאבק בהן, ובעיקר שואב מהן כוחות ומקבל מהן השראה.

למרבה הצער, תיאור תלייה זה אינו פרי דמיונו של אלי ויזל, אלא מיוסד על האמת ההיסטורית, המרה והטראגית. במקום אחר תיארת והבאתי מסמכים היסטוריים המאששים מקרים של תליית עשרה יהודים בפורים בידי הגרמנים בשנות השואה ואת דרישת הגרמנים מאת היודנראט לבחור ולהסגיר את הקורבנות ואף לבצע את ההוצאה להורג. גם פניית היודנראט לסמכות רבנית בשאלה האם מותר לעשות כדבר הזה, היה הייתה.⁴

בשנת 2002 (תשרי תשס"ג) הוזמן אלי ויזל על ידי ישיבת הר עציון ומכללת הרצוג לדבר בערב עיון לכבוד השקת הספר עולם בנוי חרב ובנוי: הרב יהודה עמיטל לנוכח זיכרון השואה מאת משה מיה. לאחר שוויזל הכריז שמעולם לא איבד את אמונתו, על אף

3. Elie Wiesel, *The Tale of a Niggun*, illustrations by Mark Podwal, introduction .3 by Elisha Wiesel, New York 2021. וראו שם עמ' viii את תודתם למיכאל שהביא לידעתם את קיומה של פואמה זו.

4. ראו דניאל ריזר, 'טיב החסידות והניגון החסידי: ב'סיפורו של ניגון' מאת אלי ויזל', מדעי היהדות (תשפ"ד; בדפוס).

ביטויים קשים שכתב בספרו הלילה,⁵ עלה ודיבר הרב עמיטל. בלי להתייחס לפואמה זו, שספק רב אם הכירה, התייחס הרב עמיטל לרמב"ם ואמר את הדברים האלה:

באיגרת תימן, כותב הרמב"ם שמאז נתן הקב"ה תורה לישראל, אומות העולם נלחמות נגדנו ונגד התורה בשתי דרכים. הדרך האחת היא דרך הזרוע, בכוח החרב. הדרך השנייה היא דרך הפילוסופיה, בכוח טענות הגיוניות. בבוא לעודד את יהודי תימן, כותב להם הרמב"ם ששתי הדרכים לא תצלחנה, וכבר התנבא ישעיהו הנביא (נד, יז): "כל כלי יוצר עליך לא יצלח, וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיע". כל הטענות נגד האמונה – סופן להידחות ולהיבטל מן העולם. הרמב"ם, ויש להניח שגם ישעיהו הנביא, לא תיאר לעצמו שיבוא יום שבו לא תהיינה עוד תשובות. לא תהיינה, ולא ייתכן שתהיינה. הקושיות הן כה גדולות שאין תשובה בעולם שיהא די בה. כפי שהזכיר כאן מקודם אלי ויזל, אין דבר בעולם שיכול להצדיק את מותם של מאות אלפי ילדים שנהרגו ונשרפו. אין דבר בעולם שיצדיק זאת! לא מדינת ישראל, לא משיח, לא חזרת עם ישראל בתשובה. אין דבר בעולם שיצדיק זאת! הרמב"ם אומר שתהיה תשובה על כל שאלה, אבל על השאלה הזו אין תשובה! אני רוצה שהרמב"ם ידע, שחויינו קושיות כאלה שאין עליהן תשובה, שום תשובה!⁶

באופן דומה להפליא מציג ויזל את הרמב"ם בפואמה סיפורו של ניגון. הרמב"ם אומר לו שכבר פסק הלכה ברורה בנושא זה: "אסור לאף קהילה / אפילו בימי מצור ומצוק / להקריב אחד מחבריה / עדיף שימותו יחדיו / מאשר למסור / לאויב שאינו יודע שובע – / אחד מבניה". לו ויזל היה כותב את הפואמה בעברית, ודאי וודאי שהיה מצטט מן המקור: "אמרו להם גוים תנו לנו אחד מכם ונהרגו ואם לא נהרוג כולכם – יִהְיֶהְגו כולם ואל יִמָּסְרוּ להם נפש אחת מישראל".⁷ עם זאת השיח האסטרטגלי בין רב הגטו ובין הרמב"ם מסתיים בכך שגם הרמב"ם מודה: "לא יכולתי לחזות /

5. ראו הסרטה של שיחה זו: <https://youtu.be/9uvaSZgNK3M>.

6. הרב יהודה עמיטל, 'אהבת אותנו, ורצית בנו?!', עלון שבות בוגרים יח (תשס"ג), ללא עימוד. וראו גם בהקלטה בהערה הקודמת.

7. רמב"ם, משנה תורה, הלכות יסודי התורה פ"ה, ה"ה.

את מצוקתך / את אסונך / לא, רב אומלל / לא, אח מסכן שלי / אני / משה בן מימון / לא יכול להיות לעזר לך / ולשלך". אין ספק שהבסיס לעמדה זו נעוץ בכך שוויזל סבר שהשואה הייתה אירוע חריג, הן בהיסטוריה היהודית והן בהיסטוריה העולמית.⁸ חריגותה ונבדלותה של השואה הן הסיבה לכך שאפילו הרמב"ם, הנשר הגדול שחזה ממבט־על "את כל המצבים / של כל הקהילות", לא יכול היה לחזות מצב כה אפל, של "לילה", דוגמת השואה.

אחרותה ונבדלותה של השואה ניכרות מן הפואמה וכן גישתו הייחודית של ויזל לחסידות ולניגון החסידי. אין ספק כי פואמה זו נוגעת ברבדים עמוקים בנפש הקורא ובנפש עם ישראל בכללותו. בקריאתה יש רגעים של קסם ורגעים של שבר. כדרכו הספרותית של ויזל, הפואמה מטלטלת, כואבת, משמחת ונוטעת תקווה, בעת ובעונה אחת. הינה היא לפניכם.

8. ראו אלי ויזל, 'השואה חורגת מן ההיסטוריה', בתוך הנ"ל, איפה היהודים שלי, ערך יואל רפל, תל אביב תשס"ח, עמ' 206–208; הנ"ל, בין השמשות: סיפורים ורשימות, תרגם מצרפתית מתי מגד, תל אביב תשל"ב, עמ' 144; הנ"ל, 'קיום יהודי מתוך השואה', תפוצות ישראל ח, ג (תשל"ל), עמ' 86.

אלי ויזל | סיפורו של ניגון

תרגום לעברית: דניאל רייזר

גִּטּוֹ,
אֵי שָׁם בַּמְזֻרָח,
לְעֵת מְמִשְׁלַת הַלֵּילָה,
תַּחַת שְׁמֵי נְחֻשֶׁת
וְאִישׁ.

רֹאשֵׁי הַקֶּהֱל
אֲנָשִׁים טוֹבִים כָּלֶם,
אֲמִיצִים כָּלֶם,
יִרְאֵי ה' וְאוֹהֲבֵי תוֹרָתוֹ
בָּאוּ לְרֵאוֹת
אֶת הָרֵב
אֲשֶׁר זָעַק וּבָכָה
וְתָר בְּעֶלְטָה
בְּלֶהֱט כֹה רֵב
אֲחֵר תִּשׁוּבָה
עַד שְׁאִינּוּ יָכוֹל עוֹד
לְרֵאוֹת.

זֶה דְּחוּף,
הֵם אוֹמְרִים לוֹ,
יֹתֵר מְדַחוּף;
זֶה עֲנָן
שֶׁל חַיִּים וּמּוֹת
עֶבּוֹר כְּמֵה יְהוּדִים
וְאוֹלֵי
לְיְהוּדִים כָּלֶם.

דְּבָרוֹ,
אוֹמֵר הָרֵב,
סִפְרוּ לִי הַכֹּל:
אֵל תַּחֲוֶסוּ עָלַי.

זֶה מָה שְׂדוֹרֵשׁ הָאוֹיֵב,
 אוֹמֵר הַזְּקֵן
 שְׂבֻזְקֵי הַיְהוּדִים
 לְרַב
 שְׂמַקְשִׁיב
 בְּנִשְׂמָה עֲצוּרָה.
 הָאוֹיֵב דוֹרֵשׁ
 עֲשָׂרָה יְהוּדִים,
 שְׂאָנוּ נִבְחַר
 וְנִסְגִּיר לְיָדוֹ
 מְחַר בֵּין הָעַרְבִים.
 מְחַר פּוֹרִים
 וְהַצֵּר
 הַמְתַּכְּנֵן
 לְנֶקֶם אֶת נֶקֶמַת
 עֲשָׂרַת בְּנֵי הַמֶּן,
 יִתְּלָה עֲשָׂרָה מִשְׁלָנוּ,
 אוֹמֵר הַזְּקֵן
 שְׂבֻזְקֵי הַיְהוּדִים.
 וְשׂוֹאֵל:
 רַבִּי, מָה עָלֵינוּ לַעֲשׂוֹת?
 אָמַר לָנוּ, מָה לַעֲשׂוֹת?

 וְרַעֲיוֹ
 אֲנָשִׁים אֲמִיּוּצִים
 אֶךְ מְפַחְדִים,
 חוֹזְרִים עַל דְּבָרָיו:
 רַבִּי, מָה עָלֵינוּ לַעֲשׂוֹת?
 אָמַר לָנוּ, מָה לַעֲשׂוֹת?

 אָנוּ מְפַחְדִים,
 אוֹמֵר הַזְּקֵן
 שְׂבֻזְקֵי הַיְהוּדִים,
 מְפַחְדִים לְקַבֵּל הַחֲלָטָה –
 מְפַחְדִים לְקַבֵּל הַחֲלָטָה שְׂגוּיָה
 עוֹזֵר לָנוּ, הַרַב
 הַחֲלֵט עִבּוּרָנוּ וְ –
 בְּמַקּוֹמָנוּ.

וְהָרַב,
מורה הַדֶּרֶךְ שְׁלֵהֶם,
חַשׁ שְׁבָרְכִיו כּוֹשְׁלוֹת
דָּם נִזְרַק בְּפָנָיו
חֲזוּהוּ נֶכּוֹן לְהִתְפַּקֵּעַ
וְהִחְדַּר מִסְתּוֹבֵב,
מִסְתּוֹבֵב,
סָחוּר סָחוּר,
וְכֵךְ גַּם הָאָרֶץ,
וְכֵךְ הַשָּׁמַיִם,
וְהוּא מְרַגֵּשׁ,
שְׁבַמְהֶרָה יִפֹּל
כְּנֶפֶל הַסּוּמָא
קָרְבָן לַלַּיְלָה
וְלִתְוֵעִים בְּחֻשְׁכָּתוֹ.

הוא דורש תשובה,
אומר הַזְקֵן
שְׁבִזְקֵנִי הִיהוּדִים,
הַאוֹיֵב דּוֹרֵשׁ תְּשׁוּבָה;
אָמַר לָנוּ מָה עָלֶיךָ לְהִיּוֹת.
תִּפְקִידֶךָ לְהוֹרוֹת דֶּרֶךְ
כְּשֵׁם שֶׁתִּפְקִידֵנוּ לְלַכֵּת בָּהּ.

מָה עָלֵינוּ לַעֲשׂוֹת
אוּ לוֹמֵר?
שׂוֹאֲלִים רָאשֵׁי הַגָּטוֹ
אֵי שָׁם בְּמִזְרַח
תַּחַת שָׁמַיִם נִצּוּרִים וְאָרוּרִים;
מָה נוּכַל לַעֲשׂוֹת
וְלֹא נִרְדַּ שְׂאוּלָה?

וְאוּלַם הָרַב מִחְרִישׁ;
הוא חולם שהוא חולם,
שֶׁהוּא לֹא שָׁמַע דְּבָר,
לֹא חָוָה דְּבָר.
הוא חולם, הָרַב,

שהוא מישהו אחר,
 גר במקום אחר,
 אי שם הרחק
 מחוץ לחומות,
 מתמודד עם בעיות אחרות,
 הקשורות לאלהים
 ולא למות.

אך המנהיגים האמללים
 של הקהלה האמללה
 מביטים בו,
 ומביטים בו
 בעצמה שכזו,
 באמונה שכזו
 שהוא חש חייב לשוב
 ולדבר;
 עזבו אותי
 הוא אומר בקול חלוש ורך
 אני מבקש להשאיר לבד.
 עלי לחשב,
 להתבונן,
 להגיע למקורות,
 לחקור במצולות
 ולבחון את
 העבר;
 חזרו מאחר יותר
 אחכה לכם,
 אני מבטיח,
 כן,
 אני מבטיח לא להתמהמה
 לא לחוס על עצמי.

לבד עם עצמו,
 הרב
 מתנשם בכבדות
 מתרומם מכסאו
 ונגש למדפי ספריו

להועץ ברמב"ם
שחזה את כל המצבים
של כל הקהלות;
פסיקותיו בהירות
ומדויקות,
פשוטות ואנושיות,
בפשטות אנושית.
והרמב"ם,
ללא הסוס,
מדקלם עבורו
את ההלכה הבלתי־משתנה
של המסורת,
כה מחמירה וכה נדיבה,
וגם כה רחומה:
אסור לאף קהלה,
אפלו בימי מצור ומצוק,
להקריב אחד מחבריה;
עדיף שימותו יחדו
מאשר למסור
לאויב שאינו יודע שבע –
אחד מבניה.

רב הגטו מבין
אך מסרב לקבל:
הדין יפהפה,
הוא אומר,
הדין מאיר,
ואולם
כאן איננו עוסקים
ברעיונות
ולא ביפי
אלא בגורלה של קהלה,
של קהלה חיה בישראל.

והרמב"ם,
עונה בגזון:
אני מבין,

מִתֵּר לְךָ לְהַטִּיל סֶפֶק
 וְאַפְלוּ לְהַפְרִיד
 אֶת פְּסִיקְתִּי,
 אִם כִּי הִיא מְבַסֶּסֶת
 עַל אֲדָנִי צֶדֶק
 וְחֶק;
 מִתֵּר לְךָ
 לְקַבֵּל פְּסִיקָה אַחֲרַת,
 פְּתָרוֹן אֲנוּשֵׁי יוֹתֵר.
 בָּרֶם,
 אַחֵי מִשְׂרָאֵל
 אַחֵי בִתּוּרָה,
 הֲבֵן נָא גַם אוֹתִי:
 לֹא חֲזִיתִי, –
 וְלֹא יָכַלְתִּי לְחֻזוֹת
 אֶת מְצוּקְתְּךָ,
 אֶת אֲסוּנְךָ.
 לֹא, רַב אֶמְלַל,
 לֹא, אַחַּ מְסַכֵּן שְׁלִי,
 אֲנִי
 מִשָּׁה בֶן מִימּוֹן
 לֹא יָכוֹל לְהִיּוֹת לְעֹזֵר לְךָ
 וּלְשֶׁלֶךָ.

אוֹ-אֲזוּ, בְּלֵב כְּבֹד וּבִנְחִישׁוֹת
 פּוֹנֵה רַב הַגָּטוּ
 לְכַמָּה מוֹרֵי הַלְכָה אַחֲרֵימִי,
 חֶלְקִים מְבַגְּרִים יוֹתֵר
 וְחֶלְקִים יוֹתֵר צְעִירִים
 מִרְבְּנוּ מִשָּׁה –
 שְׂיָדַע רְבוֹת עַל סֶבֶל יְהוּדֵי
 אֲבָל לֹא יָדַע דֵּי עַל אֲכַזְרִיּוֹתוֹ
 שֶׁל הָאוֹיֵב.
 הוּא פּוֹנֵה אֶל
 חֲכָמֵי בָּבֶל
 וְיִבְנֵה,
 פּוֹסְקֵי בְּנֵי בְּרֶק

ופו,
גדולי צרפת
וספרד,
וכלם, בעצב,
מנענעים ראשיהם:
רבי, רב אמלל
אח ורע מסבן.
אם הוא,
מורנו ורבנו,
משה בן מימון,
לא יכול לעזר לך –
ביצד נוכל אנו?

ועם כל זאת –
מסרב להכנע,
הרב בגטו
עובר מאחד לאחד
שואל שוב ושוב
את שאלתו הבוערת:
למדתם אותי רבות
אך לא מספיק;
לא אמרתם לי
האם עלי
לשלח עשרה יהודים אל הגרדום
כדי להציל אלה?
או שמא עלי להרשיע את כלם
ולהניח להם להשחט
כדי להציל את הכבוד היהודי
וכדי להציל
את הנשמה היהודית
שלא יכולה למות
ושמתה אף על פי כן.
היכן האמת, רש"י?
היכן הצדק, רבנו תם?
מהי הדרך, סעדיה גאון,
איוז היא הדרך המובילה לתורה
ולישועה
כאחת

וְכֹל הַחֲכָמִים,
 וְכֹל הַפְּרָשָׁנִים,
 עוֹנִים לוֹ פֶּה אֶחָד:
 סֵלַח לָנוּ,
 אַח צְעִיר,
 סֵלַח לָנוּ,
 עֲמִית צְעִיר,
 אֵינָנוּ יְכוּלִים לַעְזֹר לָךְ -
 מִשׁוֹם שְׁחֻמְתָּנוּ
 לֹא יְכוּלָה לְהַחֲלִיף אֶת שְׁלָךְ.

וְכֵן -
 מִסְפֵּר לְסִפְרָה,
 מְדוּר לְדוּר
 מְמוּרָה לְמוּרָה,
 מַגִּיעַ הָרֵב אֶל הַבְּעֵשׂ"ט,
 הַנּוֹרָא הוֹד מְכַל,
 הָאֲנוּשֵׁי מְכַל,
 הַלְבָבִי מְכַל
 הַחֲכָמִים וְהַמּוֹרִים,
 וְהוּא בּוֹכָה וּמְתַיֶפֶח:
 יִשְׂרָאֵל, הוּא אוֹמֵר
 יִשְׂרָאֵל בֶּן שָׂרָה
 אַתָּה שְׂנַחֲמַת קַהְלוֹת כַּהֲרֹבוֹת
 שְׁהִי בְמַצּוּקָה,
 נַחֵס גַּם אוֹתָנוּ.
 חוֹלְלָת
 נָסִים כַּהֲרַבִּים
 לְאֲנָשִׁים כַּהֲרַבִּים,
 הַשְׁתַּדֵּל בְּעַדָּנוּ.
 אֵינִי מִבְּקֵשׁ מִמֶּךָ
 לְהִבִּים אֶת הָאוֹיֵב,
 וְאִפִּי לֹא לְבַטֵּל אֶת הַגְּזֵרָה;
 כֹּל שְׂאֵנִי מִבְּקֵשׁ מִמֶּךָ
 זֶה לַעְזֹר לִי
 לְמַצֵּא פְתָרוֹן.
 אִם אַתָּה יוֹדֵעַ אֶת הַפְּתָרוֹן,

שתף אותו עמי,
משום שאינני יודעו:
כל אשר אני יודע
זה שיש לילה
סביבי
ובתוכי;
ואני טובע,
נמשך מטה בשתיקת הלילה
ששתיקת אלהים היא.

והבעש"ט,
נאמן לאגדות אודותיו,
בורך ידו סביב כתפו של הרב
ומחנך אליו,
ובמקום לדבר,
מתחיל לשיר לו
נגון מפלא,
נגון ללא מלים,
נגון שלא הוא
ולא אחר שרו מעולם,
נגון שמעניק
כוחות נסתרים וזכויות,
שאינ אפלו למלאכים ולשרפים;
הוא שר, הבעש"ט
ופניו זוהרות,
משום שהוא בטוח

ש -

באמצעות הנגון הזה
הוא יצליח
לשבר את שלשלאות
הרשע
והמארות.

ואולם
אוי לו
ואבוי לנו,
הנגון שלו

אינו אלא שיר של חלשה,
זעקה לעזרה,
ולא נשק.

אני יודע מדוע זה כך,
אומר הבעש"ט
לרב בגטו;
אני יודע
מדוע כוחותי עזבוני,
אני יודע מדוע:
לבי כבד מכאב,
יותר מדי כאב,
ואין אלהים שוכן אלא בשמחה,
בשמחה לבדה.
עזר לי

אח צעיר –
האינד רב בישראל,
כפי שהייתי אני?
עזר לי להניס את יגוני,
ואתה תראה,
תראה מה נתן להשיג
באמצעות השמחה,
עזר לי להכניס שמחה
אל תוך לבי!
אך

רב הגטו,
שהעצבות התגברה עליו
אינו מסגל לעזר לבעש"ט.

נו, אם כך אומר הבעש"ט,
אעשה זאת לבדי.
הבה נתחיל מההתחלה.
ברצוני להיות בשמחה,
צוהל,
רוצה אני לשיר בהתלהבות
ולרקד,
ולרקד בכל הנותי,

ולצעק את שמחת היותי יהודי,
את היותי יציר כפיו של אלהים
המשתתף במפעלו
ומעסיק את מחשבתו,
אני רוצה לפתח את שערי השמחה
ולהציף את העולמות של מטה
ועולם של מעלה,
ואז
הרוצח יעצר
והרצח ימנע.

הוא, הבעש"ט, מנסה
הו בן,
הוא מתאמץ מאוד,
הוא שר בכל כוחו,
הוא שר
ורוקד,
וקורא לשמחה
לבוא,
ושתקחהו
ותשחרר אותו
ואותנו –
אך
אוי לו
ואוי לנו,
השמחה מסרבת להכנס
לתוך לבו
ומסרבת לחדר
לתוך שירו.

ואז הבעש"ט,
מבטו כבוי,
מודה בכשלונו:
סלח לי
אחי הצעיר
אתה כה קרוב
ועם זאת כה רחוק –

סלח לי:
 איני יכול לעזר לך,
 מישהו לא רוצה
 שאעזר לך.

האם אם כן עלי להרים ידים?
 זועק הרב
 בגטו.
 לא. אומר הבעש"ט.
 אני חייב להכנע,
 לא אתה.
 היה חזק ממני,
 לך זקוקים יותר
 מלי.

קרוב ליאוש,
 הרב נוקש
 על שערי
 שכנו של הבעש"ט
 ויריבו הידידותי:
 רבי אליהו,
 הוא אומר,
 אתה עזר לי!
 קהלתי מנתה אותי
 לשופט שלה –
 ואני חסר אונים.

ובכן, הגאון אליהו
 סוגר את ספריו
 ומפר את פרישותו
 ומביט ברב.
 האור בעיניו
 הוא אותו האור
 שעטף את הר סיני
 לפני שנים רבות:
 מי אתה? הוא שואל.
 אני רב.

מהיכן אתה מגיע?
לאיזה ספר אתה שידך?
אני גר בגטו
אומר הרב.
יש לי שאלה
שעליה אין איש מוכן או מסגל לענות –
אולי זו שאלה שאין עליה תשובה.
בלתי אפשרי, אומר הגאון מוילנה.
לכל השאלות ישנן תשובות!
האם עינת כדבעי?
האם התיעצת עם
המקורות המתאימים?
האם למדת את הפוסקים
ואת הכרעותיהם?
האם בחנת את המקורות ההולמים?
ולא מצאת דבר?
לא סימן ולא אות,
לא רמז?
לא?
אם כן – הבה נראה,
הבה נחשב...
עשרה שמות,
אמרת שהאויב דורש
עשרה שמות,
נכון?
כן, אני מבין,
חכה,
אני רואה מה יש לעשות,
חכה –
הנה התשובה,
קח אותה!
והגאון אליהו מוילנה
מגיש לו
פסת גיר;
ורב הגטו
לוקח אותה
וקורא בה,

לא מאמין,
 וקורא בה שוב
 ושוב:
 שם אחד,
 תמיד אותו השם,
 כתוב עשר פעמים –
 אליהו,
 אליהו,
 אליהו מוילנה,
 עשר פעמים,
 כאלו כתוב
 שמו שלו, עשר פעמים...

מזעזע ונרגש,
 הרב לוחש:
 תודה לך,
 תודה לך שהראית לי את הדרך.

הרב עתה מאשר,
 כמעט מאשר,
 אך לפתע
 הוא שומע מישהו קורא לו
 בקול מלטף. זהו לוי,
 לוי יצחק מברדיטשוב.
 אינני אוהב את הפתרון הקל,
 אומר הרבי מברדיטשוב,
 זה דוחק אותך לעבר בדידות
 ואינני מרצה מזה.
 יהודי לעולם אינו בודד,
 אתה מכרח לדעת זאת.
 אפלו כשהוא מת,
 הוא לא מת לבדו.
 הקרבה עצמית אינה פתרון,
 אחי ורעי הצעיר.
 כשיהודי חושב שהוא אבוד,
 עליו למצא את עצמו
 בתוך קהל ישראל;

אוֹתָם עָלְיוּ לְחֹזֶק וְלֹא לְפִלְגִי;
אִם הָאוֹיֵב רוֹצֵה לְהִרְגֵי –
תֵּן לוֹ לְהִרְגֵי –
וְאַל תֹּאמֶר לוֹ
אֶת מִי לְהִרְגֵי.
תִּפְקִידָה,
אָחִי וְרַעֵי הַצְעִיר,
תִּפְקִידוֹ שֶׁל רַב
הוּא לְהִיּוֹת עִם יְהוּדִיו
וְלֹא כְּנַגְדָם.
אִם הֵם יִזְמְנוּ
עַל יְדֵי אֱלֹהִים
אוֹ הָאוֹיֵב,
אִם הֵם יַחְלִיטוּ
לְהִגִּיב,
עֲשֵׂה כְמוֹהֶם,
לֶךְ אִתָּם,
הַתְּפַלֵּל עִמָּם
אוֹ בְּעִבְרָם,
יִלַּל אִתָּם,
בִּכְהָ עִם בְּכָיִים;
הַשְׁתַּתַּף בְּצַעֲרָם
וּבְכַעְסָם
כְּפִי שֶׁהַשְׁתַּתַּתְּפָה בְּשִׂמְחָתָם;
וְדַא
שֶׁהִתְקַרְבָה
שֶׁנִּכְפַּתָה עַל יְדֵי הָאוֹיֵב
תֹּאחַד אֶת הַקְּרִבָנוֹת
בְּמָקוֹם לְהַפְרִידָם;
כָּרַב,
יִשְׁנֶה רַק קְרִיאָה אַחַת
שֶׁעֲלִידָה לְשֵׁאת
יְהוּדִים נִשְׁאָרִים יַחַד,
יְהוּדִים
נִשְׁאָרִים בְּיַחַד
כִּיהוּדִים.

וְקָדַד
 לְמַחֲרַת בְּבִקְרָה,
 הָרַב מִקְבֵּל אֶת פְּנֵיהֶם
 שֶׁל זְקֵנֵי הַגִּטּוֹ
 וּמִיַּדַּע אוֹתָם בְּכִבְדֵי רֵאשִׁי
 בְּהַכְרֵעֲתוֹ:
 הָאוֹיֵב יִהְיֶה –
 וְאוֹלָם הַקְּרִבְנוֹת שְׁלוֹ
 לֹא יִהְיֶה
 הַקְּרִבְנוֹת שְׁלֵנוּ;
 אֲנַחְנוּ נִשְׁאָר יַחַד,
 וּבְיַחַד
 נַעֲמֵד אֶל מוֹל פְּנֵי הָאוֹיֵב
 כְּאִישׁ אֶחָד
 בְּלֵב אֶחָד.

כְּמָה שְׁעוֹת לְאַחַר מִבְּנֵי
 פּוֹשְׁטֵת הַשְּׂמוּעָה
 בֵּין הַרְחוּבוֹת הַדְּווֹיִים
 שֶׁל הַגִּטּוֹ,
 אֵי שֵׁם
 בְּמִזְרַח
 תַּחַת שָׁמַיִם
 עוֹיְנִים וְאַכְזָרִיִּים.
 וְרַק מַעֲט לִפְנֵי שְׁעַת הַדְּמִדוּמִים
 בַּשְּׂעָה שְׁבֵה,
 בְּצַד הָאַחַר,
 יְהוּדִים בְּכָל מְקוֹם מִתְאַגְדִּים
 בְּבִתֵּי מִדְרָשׁ
 וּבְבִתֵּי תַפְלָתָם,
 לְקַרְא בְּהוֹדָיָה
 עַל הַנְּסִים וְהַנְּפִלְאוֹת
 שֶׁאֲרָעוּ לְמַרְדְּכֵי
 וְאַסְתֵּר
 וְלֹאֲחִיָּהֶם הַיְהוּדִים –
 הָאוֹיֵב מוֹכִיל אֶת יוֹשְׁבֵי
 הַגִּטּוֹ לְחֻצַּר בֵּית הַכְּנֶסֶת הַיְשָׁן

היכן שהזמן שבזקני היהודים
מצודה לחשף את החלטתו:
מיהם עשרת הרוגי מלכות?
מי יחיה, ומי ימות?

בצעדו צעד אחד קדימה,
ללא מורא נכר,
כלו אומר כבוד,
הזמן שבזקני היהודים
מכריו בתקף:
לאף אחד מאתנו
לא מגיע
יותר מאשר לאחרים
לחיות או למות.
הוא ממתין רגע,
רגע אחד,
כאלו רוצה
להוסיף
הסבר,
אך נמלך;
הוא שב צעד אחורה
וכבר מקף
בחברים ובבעלי ברית.

ההתאכזב האויב?
לא נתן לומר.
הוא סורק במבט מנמנם
את תושבי
הגטו; זקנים עם נערים,
מלמדים ושאינם,
גברים ונשים,
ילדים ומוריהם,
כלם כאן.
המרצה האויב
שאיש לא נעדר?
לא נתן לומר.
הוא מביט בקרבנותיו

ואומר
 בפשטות
 ובקר:
 בעוד שעה,
 בדיוק עוד שעה,
 בלכם תהיו
 בין המתים.

וכל היהודים,
 בתנועה אחידה,
 פונים אל עבר רבם
 כמבקשים אשור:
 האם זה אמת?
 אולי רק חלום?
 חלום בלהות? פארסה?
 חלקם בוכים,
 אחרים מחיכים,
 בזהים לתוך הריק.
 הבה נתכונן
 אומר הרב.
 הוא לא אומר
 למה להתכונן;
 כלם יודעים.
 הבה נאמר את הודוי,
 בלנו יחד,
 אומר הרב,
 ולאחר מכן
 שמע ישראל,
 בלנו יחד,
 הבה נשמיע תחנונו לפני אדון הכל.
 שמא אינו יודע
 מה מתרחש כאן בתחנונים.
 לבן
 ידידי,
 אחי,
 הבה נשיר
 בקול,

בְּקוֹלֵי קוֹלוֹת,
הַנְּשָׁמַע קוֹלִי?
אָנוּ נְשִׁיר בְּקוֹל כַּה רָם
שְׁשִׁירְנוּ יַמְלֵא
שָׁמַיִם וָאָרֶץ...
חֶלְקִים מִבֵּיטִים בּוֹ
אֵךְ לֹא מִבִּינִים;
אֲחֵרִים מִבִּינִים
אֵךְ לֹא מֵעֵזִים
לְהִתְבּוֹנֵן בּוֹ;
יִשְׁנֶם אֱלֹהֵי הַמְּשִׁתּוֹמְמִים:
לְשִׁיר?
הָרַב,
אֵתָה רוֹצֵה שְׁנִשִּׁיר?
כָּאֵן? עֲכָשׂוּ?
כֵּן! עֲכָשׂוּ!
פּוֹקֵד הָרַב.
אֲנִי רוֹצֵה שְׁתִּשְׁרִי עֲכָשׂוּ!
אֲלֵמַד אֶתְכֶם
שִׁיר,
נִגּוֹן
שְׁלֵמֵדְתִי הַיּוֹם –
נִגּוֹן שְׁנוּעֵד
לַיּוֹם הַזֶּה!
וְהוּא מִתְחִיל לְלַמֵּד
אֵת הַנִּגּוֹן
שֶׁהַבְּעֵשׂוֹט,
שֶׁר עֲבוּרוֹ,
לִפְנֵי כַּמָּה שָׁעוֹת,
בְּלֵהֵט נוֹאֵשׁ.

וּפְתָאוֹם
הָרַב שֶׁם לֵב,
בְּשִׂמְחָה מְהוּלָּה בְּעֵצֵב,
שֶׁקֵּה־לָתוֹ,
שְׁלוֹ,
גְּדוּלָּה מִמָּה שֶׁחָשַׁב.

מְכַל כְּנֵפוֹת הָאָרֶץ
הַתְּקַבְּצוּ יְהוּדִים
וְהַצְטַרְפוּ אֵלֶיהָ.
מִבְּבֶל
וּסְפָרַד,
מִפְּרוּבְנִס
וּמְרוֹקוֹ,
עֲזְבוּ אֶת הַתְּלִמּוּד
לְבוֹא הֵנָּה;
עֲזְבוּ אֶת הַתּוֹסְפוֹת,
לְבוֹא הֵנָּה;
עֲזְבוּ אֶת עֲבָרֵם
וְאֶת תְּפִאֲרֹתֵם
כְּדֵי לְהִיּוֹת כְּאֵן,
לְהִיּוֹת נֹכְחִים
בְּטִלְטֵלָה הִיסְטוֹרִית זוֹ.
הֵם עֲזְבוּ אֶת
מְקוֹם מְנוּחָתָם
לְבוֹא לְתוֹךְ הַגָּטוּ הַזֶּה
לְשִׁיר וְלַחֲלֵם
עַם הַיְהוּדִים הַלְלוּ
הַהוֹלְכִים אֶל מוֹתָם.
רַבִּי עֲקִיבָא וְתַלְמִידָיו,
בֶּר כּוֹכְבָא וְלוֹחֲמִיו,
הַחֲכָמִים
וְהַמּוֹרְדִים,
הַקְּבָצִנִים וְהַנְּסִיכִים,
הָאֶרֶץ הַקְּדוֹשׁ וְגוֹרֵיו,
הַמַּגִּיד וְחִסְדָּיו,
וְהַגָּאוֹן מוֹיִלְנָה,
מוֹזֵר,
הוּא שֶׁר,
הַגָּאוֹן מוֹיִלְנָה
שֶׁר אֶת נִגּוֹן הַבְּעֵשׂ"ט,
כְּפִי שְׁעוֹשָׂה כָּל הַקְּהֵלָה,
כְּפִי שְׁעוֹשָׂה הַבְּעֵשׂ"ט עֲצָמוֹ,
תוֹךְ שֶׁהוּא בּוֹכָה

וְרוֹקֵד,
וְחוֹגֵג
אֶת נְאֻמָּנוּתָם שֶׁל הַיְהוּדִים
לְעֵמוֹ
וּלְשִׁירוֹ.

הָאוֹיֵב מֵתְחִיל בְּטֶבַח,
אֶךְ הַנְּגוֹן חוֹמֵק מִמֶּנּוּ;
הַשׁוֹחֵט שׁוֹחֵט,
וְאוֹלֵם קִרְבָּנוֹתָיו,
רָגַע לִפְנֵי מוֹתָם,
בוֹסְפִים לְחַיֵּי נְצַח,
וְזוֹכִים לָהֶם
בְּנִגּוֹנָם,
שֶׁלֹּא יָכוֹל לְהַחֲלֹשׁ,
וְלָמוֹת:
הַנְּגוֹן מִמְּשִׁיךְ
וַיִּמְשִׁיךְ,
עַד קֵץ הַיָּמִין
וּמַעֲבָר.